

Радзімовська Оксана Віталіївна
*кандидат психологічних наук,
молодший науковий співробітник
відділу психології праці
Інституту педагогічної освіти і
освіти дорослих НАПН України*

ПЕДАГОГІЧНА ВЗАЄМОДІЯ АНДРАГОГА І ДОРΟΣЛОГО УЧНЯ ЯК ПРЕДМЕТ ДОСЛІДЖЕННЯ У ЗАКЛАДАХ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ

В багатьох країнах світу все більше уваги надають освіті впродовж життя та розвитку андрагогіки як науки. Так, у Німеччині створено систему суспільної освіти дорослих, у Білорусі розроблюються методичні посібники для андрагогів.

Дослідженням процесів навчання й освіти дорослої людини займалися як зарубіжні (Ф. Пьогелер, М. Ноулз, П. Сміт, П. Джарвіс, Л. Турос, С. Змеєв, М. Громкова) так і вітчизняні вчені (А. Волошин, М. Галущинський, Л. Лук'янова, І. Юцишин, М. Олесніцький та ін.).

З кінця ХХ століття навчанням дорослих опікується ЮНЕСКО.

В «Концептуальних положеннях освіти дорослих», розроблених Л. Б. Лук'яною висвітлено основні поняття освіти дорослих, зокрема і такі: «дорослий учень» (особа дієздатного віку, соціально зріла, у цілому сформована особистість, яка у різний спосіб поєднує навчальну діяльність із зайнятістю у сфері оплачуваної праці, соціально зрілий, у цілому сформований індивід) та «андрагог» – організатор навчання дорослих, консультант, співавтор індивідуальної програми навчання.

Долучаючись до навчального процесу в сфері освіти дорослих викладачам - андрагогам доцільно знати вікові особливості «дорослих учнів»:

- 1) мінус – це поступове зниження рівня розвитку пізнавальних процесів і станів – пам'яті (короткочасної та довготривалої), уваги (обсягу, переключення, вибірковості), сприймання (сенсорно-перцептивних характеристик); плюс – сталість і концентрація уваги суттєво не змінюються, розвиток вербального інтелекту продовжується і після 40 років, а розвиток вербально-логічних функцій триває до 50 років;
- 2) через втрату певних навичок навчання, процес актуалізації знань (особливо за шкільними предметами утруднений). Щоб не виглядати незручно дорослі часто обирають дистанційну форму навчання (надає можливість індивідуально відтворити свої знання);
- 3) дорослі учні нерідко мають сумніви щодо власних здібностей до навчання та високий рівень самоконтролю, тому на заняттях переважно бояться виявити власну некомпетентність у порівнянні з іншими і відповідають на питання

тільки, якщо точно знають відповідь і через це потребують підтримки та тактовного ставлення з боку викладачів в процесі педагогічної взаємодії;

- 4) важливим ресурсом розвитку особистості та показником дорослішання є зрілість, до характеристик якої відносять відповідальність, толерантність, здатність до саморозвитку, позитивне мислення, усвідомлення важливості співпраці, особистісної мужності у розв'язанні складних соціальних завдань;
- 5) сформованість власної позиції та світогляду, наявність життєвого та професійного досвіду, соціального статусу обумовлює прагнення безпосередньо управляти змістом і способами навчання;
- 6) процес навчання дорослого необхідно організовувати у вигляді спільної діяльності того, хто навчається, і того, хто навчає, широко використовуючи інтерактивні методи навчання.
- 7) в професійному та повсякденному житті дорослі, виконуючи певну діяльність вкладають в неї особистісний сенс.
- 8) цінують свій час тому прагнуть отримати максимальний результат за мінімальний час, що, відповідно, потребує чіткості та змістовності у викладанні матеріалу;
- 9) зацікавлені у конкретних рішеннях практичних проблем, а не в отриманні загальнотеоретичної інформації;
- 10) розраховують на невідкладне використання здобутих у процесі навчання вмінь, знань, навичок та особистих властивостей тощо.

Одне з запитань анкети «Потреби дорослих в освітніх послугах» ставило на меті виявити види освітньої діяльності, яким дорослі надають перевагу. 28,6% респондентів обрали формальну освіту, 25,7% – неформальну; 17,1% – інформальну; формальну та неформальну разом – 17,1%, формальну та інформальну (разом) – 5,7%; обрали всі напрями – по 5,7%; зазначили, що отримання освіти не є для них актуальним на даний момент – 17,1%. Таким чином, дорослі відчують потребу передусім у формальній та неформальній освіті (разом близько 71,4%), яка передбачає активну взаємодію (форма руху, вплив об'єктів одного на іншого) учнів із викладачами.

Взаємодію автори розглядають як процес безпосереднього або опосередкованого взаємовпливу людей один на одного, що передбачає їх взаємну обумовленість загальними завданнями, інтересами, спільною діяльністю і взаємно орієнтованими реакціями. Сам *процес взаємодії* Вітвицька Л.А. визначає як цілеспрямований взаємообмін та взаємозбагачення сенсом діяльності, досвідом, емоціями, установками, різними позиціями.

Дослідження проблеми педагогічної взаємодії здійснювали В.И. Загвязинський, Л.А. Левшин, Х.Й. Лийметс.

Педагогічна взаємодія – систематичне, постійне здійснення комунікативних дій вчителя, що має своєю ціллю викликати відповідну реакцію з боку учня (В.Я.Ляудіс). Раніше педагогічна взаємодія будувалася на авторитарній парадигмі, командному, односторонньому впливі, зараз – на принципі спільної ціннісної діяльності, що передбачає створення більш тонких педагогічних ситуацій (Вітвицька Л.А.), прийнятті індивідуальних інтересів партнерів (А.П.Тряпціна).

За результатами пілотажного дослідження, прояви авторитарності в процесі керівництва діяльністю та поведінкою дорослих учнів мають в андрагогів середній рівень розвитку (6,7 балів).

В.І.Казаренков виділяє *п'ять етапів педагогічної взаємодії*: моделювання майбутнього взаємодії; вступ до взаємодії; безпосередньо керована взаємодія (центральний процес); вихід із взаємодії; аналіз проведеної взаємодії та оцінка її результативності.

Результати опитування за анкетною «Якість освітніх послуг в закладах освіти дорослих» надали можливість дізнатися точку зору респондентів щодо наявності / відсутності психологічних особливостей педагогічної взаємодії в процесі навчання учнів різного віку та сформулювати перелік основних психологічних особливостей педагогічної взаємодії андрагога та дорослих учнів, які підсилюють ефективність навчання.

Так, 76,9 % опитаних підтверджують, 23,1% заперечують, що існують відмінності у педагогічній взаємодії в процесі навчання з учнями різного віку. Перші, обґрунтовуючи свій вибір наводять такі аргументи: учні різного віку мають різний рівень підготовки, який залежить від віку; неоднаково сприймають інформацію, мають різний досвід, рівень інтелектуального розвитку, ступінь усвідомлюваності та вибірковий підхід до сприйняття інформації; учням даються різні рівні завдань; від віку залежить рівень розвитку навичок; чим старше стають люди, тим менше їм хочеться чомусь вчитися. Інші зазначають, що головне □ якість викладання.

Зазначені респондентами психологічних особливостей процесу педагогічної взаємодії андрагога та дорослих учнів, які підсилюють ефективність навчання респондентами було об'єднано в декілька груп:

1. *Індивідуально-психологічні особливості викладача*: вік, стійкість до стресів, терпимість/терпіння/ стриманість; уважність.
2. *Комунікативні здібності*: комунікабельність, тактичність, взаєморозуміння, безконфліктність, розвинені навички побудови стосунків з учнями, партнерські відносини в процесі навчання; повага; толерантність; довіра; почуття гумору.
3. *Професійність*: високий професіоналізм / професійність; здібність постійно навчатися; знання вікової психології та врахування вікових особливостей учнів; постійне підвищення професійного рівня; відповідальність; творчий підхід.

4. *Організація процесу навчання*: вміння організовувати і спонукати (заохочувати) учнів до навчання; показувати (позначати) чітку перспективу кінцевого результату навчання; коригувати програми навчання за бажанням та потребами учнів (студентів); опора на реальні потреби учнів (максимально чітко з'ясовувати і акцентувати на цьому процес навчання); різноманітність навчального матеріалу; обмін життєвим досвідом між викладачем та учнем; посилення на життєвий досвід учнів; емоційне забарвлення процесу навчання; сконцентрованість викладача на предметі навчання; використання тренінгових форм навчання; розуміння обмеженості у вільному часі дорослих учнів із сім'ями.

Опитування також дозволило з'ясувати, що в ході навчальних занять андрагоги реалізують основні правила навчання дорослих на достатньому (7-9 балів) та високому (10-11 балів) рівнях (підрахунок проводився за 12-бальною шкалою), а саме:

- Рівність у спілкуванні та чіткість у викладанні матеріалу (по 8,6 балів).
- Врахування індивідуальних особливостей учнів (8,8 балів).
- Заохочення творчої активності учня (8,9 балів).
- Розуміння потреби кожного учня та комфортність на заняттях (по 9,0 балів).
- Практична спрямованість навчання та заохочення самостійності учнів (по 9,4 бали).
- Врахування життєвого та професійного досвіду дорослого учня та дотримання етичних норм (тактовність) в процесі педагогічної взаємодії (по 9,5 балів).
- Діалог у спілкуванні (9,8 балів).
- Змістовність у викладанні матеріалу та врахування вікових особливостей учнів (9,9 балів).
- Професійна компетентність викладача (рівень володіння знаннями та навичками з предмету, що викладається (10,1 балів)
- Позитив на заняттях (10,4 балів)

Відповідно до угоди про наукове співробітництво протягом 2017-2019 років планується організувати виїзні засідання, круглі столи, конференції, семінари за темою співпраці між Інститутами.

В рамках дня науки (травень 2018 р.) вже на базі ВППО планується презентація теоретичних напрацювань співробітників Інститутів в рамках науково-практичної конференції: «Психолого-педагогічний супровід професійного розвитку педагогічних працівників: стан і перспективи».

Попередньо визначено критерії та показники, на які спиратиметься діагностика (на другому (констатувальному етапі):

- Імідж викладача.
- Професійна ідентичність викладача.

- Переважаючі стилі навчання.
- Компоненти педагогічної взаємодії (когнітивно-рефлексивний, мотиваційно-ціннісний, емоційно-вольовий, діяльнісно-практичний, проектно-поведінковий).